Др ЉУБОМИР ДУРКОВИЋ-ЈАКШИЋ

О ЛИКОВИМА СРПСКИХ И БУГАРСКИХ СВЕТАЦА, ЕПИСКОПА, ЦАРЕВА, КРАЉЕВА И КРАЉИЦА НАБЕНИХ У БУГАРСКОЈ 1843. Г.

После неуспелог устанка у Пољској 1830—31. многи Пољаци су напустили своју земљу, и већи део доспео је у Француску, где је на чело највећег дела ове емиграције дошао кнез Адам Чарториски, који је заступао словенофилске идеје. Он је од 1841. отпочео тзв. југословенску политику на Балкану, настојећи да саветима утиче на Турску, да даје југословенским племенима већа права и аутономије, а воће ових племена уздржавао је од буне против Турака. Тиме је желео да се не дозволи брзо распадање Европске Турске, што би искористила Аустрија и Русија и поделиле је међусобно, већ да постепено југословенска племена добијају своју пуну слободу. У том циљу Чарториски је послао у Цариград Михаила Чајковског, преко кога је настојао да спроведе своју политику. Чајковски је радио у Цариграду још од 1841, а стална политичка пољска агенција за Блиски исток је основана у овом месту 1843. На чело те агенције наименован је сам Чајковски, који је имао француски пасош и радио и за Французе (Љ у б о м и р Д у р к о в и ћ-Ј а к ш и ћ, *Србијанско-црногорска сарадња (1830—1851)*, Београд 1957, 28—78).

Чајковски је, по доласку у Цариград 1843. писао 3. децембра 1843, француском министру иностраних дела у Паризу, у коме га је известио да није могао раније отићи у унутрашњост земље, ма да је желео да одговори на министрово писмо упућено му 21. јануара 1843. којим му је дато у задатак да врши филолошка и историјска истраживања, јављао је да се обраћао неким познатим Бугарима, са којима је био у преписци, да би сазнао где се налазе филолошке и историјске старине њихове земље. У вези те преписке бугарски родољуби, из разних места,послали су му портрете краљева, краљица, епископа и мученика српских и бугарских, који се налазе испред хроника, које говоре о њиховом животу и подвизима, које су сачуване у манастирима у Бугарској. Осим тога примио је препис рукописа о историји Бугарске, који је био копија-препис хронике коју су држали калуђери манастира Трините, недалеко Самоводе, 8 километара северно од Великог Трнова.

Чајковски је такође, на исти начин, добио и министру послао цртеж једног античког новца, како каже, који је био у оптицају у Бугарској, и чији примерци су се могли наћи на више места.

На крају Чарториски је уверавао министра да ће, у сагласности са жељом свога шефа кнеза Адама Чарториског, настојати да поступи онако како му је по овом питању дат задатак, тј. да прикупи и по-

шаље старине о историји бугарског народа од 4 милион, са којим би се упознала Француска.

Зна се да у Бугарској од краја XVIII века настаје веће интересовање за прошлост народа, и постепено је повећавано уколико се повећавао национални ослободилачки покрет. Интересовање за историју бугарског народа проширило се и на суседне народе, на првом месту, на Србе. Рајићева историја имала је велики утицај, која је ширена у преводима и преписима, од којих је сачуван један препис веома леп и читак. Вршени су и преписи историје Бугара, и један од таквих је „Историја славјанобoлгарскаја", у којој се говори и о српским краљевима и светитељима од Немање до кнеза Лазара (Боню Ст. Ангелов, *Рилская Преправка на история славяно-болгарская, София 1966, 3—15, 127—128.)*.

Поставља се питање шта је то што је Чајковски добио из Бугарске и послао у Париз. Да ли су портрети оригинални радови или су то копије и какав је рукопис о ком Чајковски говори? На ово питање да би се позитивно одговорило требла би пронаћи све то у Паризу. Ако се узме у обзир да у то време Бугари најчешће нису раздвајали српску и своју историју, онда имена наведена у списку портрета упућују нас да предпоставимо, да ту могу бити у питању Жефаровићеви радови, чији је утицај у тој земљи сада познат као и његов попис радова (Петър Атанасов, *Начала на българското книло-печатане*, Софи, 1959, 93—116; *Дело Христофора Жефаровића, Н. Сад 1961;* Dinko Davidov, *Srpski bakroresci XVIII stoleća. Žefarović i Zaharije Orfelin)*. То је докторска теза из 1965, у две свеске, са пописом и описом радова и илустрација. При решавању овога проблема ваља користити и рад Дејана Медаковића, „Жефаровић и Света Гора Атонска" (Анали Фил. факултета у Београду, 7, 1967, 105—110). Ово може бити још вероватније кад се зна да је Жефаровићева „Стематографија" (о њој види значајне податке код др Георгија Михаиловића у раду „Српска библиографија XVIII века", објављеној 1964, ст. 22—31), имала велики утицај на Србе и Бугаре, нарочито у време 1841—1845, када је копирана, што је и Земунац Алекса Стојан Јовановић 1837. спремио ово дело за ново издање, тј. прецртао је све из „Стематографије" и послао у Кијев да се тамо штампа (Боню Ст. Ангелов, Ръкописен екземпляр ст *„Стематографията" на Христифор Жефарович*, Литературна мисъль, 4, 1967, 132—133.), који се и даље чува у Библиотеци Украјинске академије наука у Кијеву под бр. 448, о коме је и раније писано *(Рукописи церковно-археологическаго Музеа Киевской духовной академии*, Саратовъ 1916, I, 180).

Колико је утицало Жефаровићево дело у Бугарској нагласио је проф. Грујић (Рад. М. Грујић, **Култ Светог Саве у манастиру Рилу у XIX веку**, Гласник Скопског научног друштва, 15—16, 1936, 326).

Копија писма Чајковског (која се налази у Архиву Чарторисских у Кракову, сиг. бр. 5486, лист 497—503), гласи:

3. XII. 1843. Constantinopole

Monsieur le Ministre,

Arivant à Constantinopole je me suis trouvé dans l'impossibilité d'entreprendre un voyage dans l'interieur du pays, neanmoins voulant reponder quoique en partir à la bienvellente lettre que Vous avez daigné, Monsieur le Ministre, m'adresser sous la date du 21 janvier 1843, m'encouragent à faire des recherches phiologiques et historiques en Bulgaria, je me suis adressé à quelques Bulgares de ma connaissence et j'ai engagé avec eux une correspondence suivie, pour savoir au le trouvent et de quelle nature sont les antiquites historiques et philologiques de leur pays.

A la suite de sette correspondance en m'a envoyé de different endroits, des dessins de Rois — Eeines — Eveques et Martyres de la Bulgarie, et de la Serbie.

Ces dessins à ce qu'on m'annonce es trouvent à la tête des chroniques, qui racontent leur vie, et leurs exploits, et qui sont conservies dans les Monastires de la Bulgarie.

On m'a envoyé aussi un petit dessir de la monnaie antique qui circulait jadis dans le pays, et qui se trouve dans plusieurs endroits.

Autre cela j'ai reçu un munuscrit sur l'histoire de la Bulgarie — à munuscrit est copié d'une chronique tenue par les moine du Monasterè de la Trinité non loin de Samowoda.

Ce sont les echantillons que je m'empresse de Vous communiquer Monsieur le Ministre exceptés une traduction litterale des inscriptions je ne donne aucune autre explixation qui ne pourrait être faite avec exactitude qui ayant le munuscrit en mains, et es trouvant sur les lieux, où on se procurerait toutes les données, et tous les rensièġnements nécessaires.

C'est sous les auspices de Mon Chef S. A. Ie Prince Adam Czartoryski qui j'ai reçu Monsieur le Ministre Vôtre lettre d'encouragement — c'est de lui que m'est venu l'ordre de satisfaire autunt qu'il me serait possible la sollicitude eclairée du Ministre d'un Gouvernement qui repond les bienfaits de la civilisation sur tous les peuples du monde.

Il est done de mon devoir soummaitre à mon Chef toute ces pieces avec la sollicitation de les présenter à Vous Monsieur la Ministre.

Certes cet envoi n'est qu'une bien petite chose, mais tant petite qu'elle soit dépósee au foyer de la civilisation universelle, elle pourra peut-être rendre quelque l'errue à la nation Bulgare, nombreuse de plus de quatre millions — et tant pur ses traditions historiques, que pur des

LISTE DE DESSINS:

Nr 1: Stefan (Etièn̈ne) Nemantich glorieux et puissant Tsar (Empereur) Serbien (de la Serbie)

Nr 2: Ivan (Jean) Schichman (le gros) En christ Dieu vraicroyant Tsar et Autocrate de tous les Bulgares et Grecs

Nr 3: Saint-Stefan (St-Etièn̈ne) Neimania Tsar de Serbie, surnommé Simeon

Legende: Venez entants pour m'eccuter je Vous apprendrez la crainte de Dieu

Nr 4: St. Stefan (St. Etiènne) prémier Tsar de Serbie couroné
Leg.: des jours de l'homme sont comme l'herbe, et sa fleur tombe comme la fleur de champs

Nr 5: Saint David Tsar de Bulgarie
Leg.: toute puissence qui de divise chez doit tomber

Nr 6: St. Deokliet (Diocletian) Tser de Bulgarie
Leg.: Personne ne peut avoir deux muites à la fois

Nr 7: St. Methodiè Archevêque de Moravie

Nr 8: St. Jeffrem (Jerême) Archevêque de Serbie
Leg.: la au est Vôtre bien Votre cour est aussi la lumpa du corps est l'oeil

Nr 9: St. Arsenius Miraculeux deuxième Archevêque du Serbie

Nr 10: St. Nicodeme Serbien

Nr 11: St. Clement Archevêque d'Ohride
Leg.: Si Vous pardonner aux autres leurs fautes, le Pire celeste Vous pardonnera aussi

Nr 12: St. Deofolaht (Teofil) Archevêque Bulgare

Nr 13: St. Vladislaus Roi et Autocrate de Serbie

Nr 14: St. Milutine Roi de Serbie

Nr 15: St. Etiènne Roi Datehunsiu (Bulgaro-Dacie)

Nr 16: St. Mlady Tsar Aurotski (Serbia) Nemanitch

Nr 17: St. Milutin Martr à Sophia (Bulgarie)

Nr 18: St. Lazar Prince de Serbie

Nr 19: St. Joan Vladimir martyr à Elbassan (arnaouttyk)

Nr 20: St. Etiènne Schurilunovitch

Nr 21: St. Maxime Archevêque de Serbie

Nr 22: St. Etiènne grálé

Nr 23: St. Anne reine nommée Anastasia

Nr 24: St. Heléne Reine

Nr 25: St. Sava (St. Stanislaus) premier Archevéque de Serbie
Leg.: Je suis le bon patre, et je sacrifie mon àme pour les brebis

Nr 26: St. Sava (St. Stanisl.) deuxième Archevêque de Serbie

Nr 27: St. Naoum d'Ohrid miraculeux
Leg.: Celui qui fait comme il enseigne, celui sera grand dans le royaume des cieux

Nr 28: St. Nicodeme miraculeux à Belgradexà Albanie
Leg.: N'esperez pas les puissants de la terre, il n'y a pas de salut en eux

MONNAIE

1. — —

2. Svaitoslav Tsar de Bulgarie

1. Olga

2. J. Christ

3. Michel et Téodore Porphirogenites

3. J. Christ

4. Leon en Christ bienheureux Empereur Romain

4. J. Christ vainqueur

Par sa position actuelle digne d'attirer l'attention de l'Eureope et supertout celle du génereux Governement Français.

Si Vous trouvez Monsieur le Ministre, ces pièces d'un intéret quelconque, et si Vous désirez du'on poursuive les recherches, je ne doute pas que mon Chef ne concout avec empressement à servir la noble bien veillance de la France et les premiers dans de nos freres de race — Il secura indiquer tous les moyens à l'aide de quels on peut rendre ces recherches plus fructueuses — A moi je serais heureux de pouvoir remplir Vos desirs, Monsieur le Ministre et des ordnes.

Veillez agreir l'hommage de la haute consideration ,avec la quelle j'ai l'honneur d'être, Monsieur le Ministre, Vôtre trés obeissant serviteur.

Michel Czajka Czajkowski."

РЕЗЮМЕ

Д-р Любомир Дуркович-Якшич

О ЛИКАХ СЕРБСКИХ И БОЛГАРСКИХ СВЯТЫХ, ЕПИСКОПОВ, ЦАРЕЙ, КОРОЛЕЙ И КОРОЛЕВ, НАЙДЕННЫХ В 1843 ГОДУ В БОЛГАРИИ

Польский писатель Михаил Чайковский, работавший на политическом поле в пользу поляков и французов, был командирован из Парижа в Констаинтинополь с заданием направиться в Болгарию и там собрать имеющиеся данные о культурных памятниках истории Болгар. По прибытии в Константинополь он от своих болгарских друзей получил изображения ликов сербских и болгарских святых, ликов епископов, царей, королей и королев с написанными о них хрониками. Кроме того, от тех же болгарских друзей, он получил копию (список) с некой рукописи, содержащей историю Болгар, и экземпляр старинной монеты, ходившей на территории Болгарии. Все это Михаил Чайковский переслал Министерству Иностранных дел в Париже.

Как теперь известно, в Болгарии в то время, возник большой интерес как к собственной истории, так и к истории соседних народов, а особенно к истории Сербов. История, написанная Раичем, имела огромное влияние и широкое распространение, ее переводили и переписывали.

Однако осталось невыясненным — были ли упомянутые лики, посланные М. Чайковским в Париж, печатными оригиналами или только снятыми с них копиями, а так же и то — чьим произведением они являлись. Может быть, в данном случае, весь вопрос сво-

дится к произведениям Жефаровича, чьё влияние в Болгарии было весьма сильным. Следовало бы разыскать в Париже изображения упомянутых ликов и вынести о них конечные суждения. Решению этой проблемы много способствовало бы донесение М. Чайковского, посланное им из Константинополя 3 Декабря 1843 года, приводимое в данной статье.

ZUSAMMENFASSUNG

Dr. Ljubomir Durković-Jakšić,

ÜBER DIE ABBILDUNGEN DER IM JAHRE 1843. IN BULGARIEN AUFGEFUNDENEN SERBISCHEN UND BULGARISCHEN HEILIGEN, BISCHÖFE, KAISER, KÖNIGE UND KÖNIGINNEN.

Der polnische Schriftsteller Mihajlo Čajkovski, welcher in der politischen Mission für die Polen und Französen tätig war, wurde von Paris nach Konstantinopel befördert, um von dort aus, Bulgarien zu bereisen und die Kulturdenkmäler für die Geschichte der Bulgaren zu sammeln. Nach seiner Ankunft in Konstantinopel, hat er von seinen Freunden aus Bulgarien, Abbildungen bulgarischer Heiligen, Bischöfe, Kaiser, Könige und Königinnen bekommen, über welche auch Chroniken geschrieben wurden. Ausserdem hat er auch die Abschrift eines Manuskriptes bekommen, in welchem über die Geschichte der Bulgarien im Umlauf gewesen war. Čajkovski hat das alles an das Aussenministerium nach Paris abgesandt.

Jetzt weiss man, dass zu dieser Zeit in Bulgarien ein grosses Interesse, nicht nur für ihre eigene Geschichte herrschte, sondern auch für die Geschichte der benachbarten Völker, namentlich für die serbische. Die Geschichte von Rajić hat einen bedeutenden Einfluss gehabt, nachdem sie verbreitet, überzetzt und abgeschrieben wurde. Es ist nicht bekannt, ob die erwähnten Abbildungen, welche Čajkovski nach Paris geschickt hatte, gedruckt waren, oder waren sie Kopien, als auch, wessen Werk sie waren. Vielleicht handelt es sich um Werke von Žefarović, dessen Einfluss in Bulgarien ziemlich stark war. Man sollte diese Abbildungen in Paris aufsucheen um den endgültigen Bescheid zu geben. Bei dieser Gelegenheit wäre, für die Lösung dieser Frage, von Nutzen, der Bericht von Čajkovski, welchen er am 3. Dezember 1843. aus Konstantinopel geschickt hat, und welcher jetzt veröffentlicht wird.